

SPAȚIALITATE ȘI TEMPORALITATE ÎN TEXTUL LITERAR

Observații lingvistice

VERONICA NEDELCU

**SPAȚIALITATE ȘI TEMPORALITATE
ÎN TEXTUL LITERAR**

Observații lingvistice

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2014

Colecția FILOLOGIE

Referenți științifici: Conf. univ. dr. Mihaela Fulea
Conf. univ. dr. Nistor Bardu

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Angelica Mălăescu

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEDELCU, VERONICA

**Spațialitate și temporalitate în textul literar : observații
lingvistice** / Veronica Nedelcu. - București : Editura Universitară,
2014

ISBN 978-606-591-912-9

821.135.1.09

811.135.1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786065919129

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2014

Editura Universitară

Director: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

Fiicei mele, Irina, cu dragoste

Cuprins

Introducere	9
Capitolul 1	
Adverbele de loc și de timp – caracteristici gramaticale și pragmatice	11
1. Caracteristici gramaticale	11
2. Caracteristici pragmatice	20
2.1. Adverbele deictice dependente doar de L, respectiv T_0	22
2.1.1. Adverbe deictice de loc	23
2.1.2. Adverbe deictice de timp	25
2.2. Adverbe deictice pentru care este necesar un PR, dar care nu coincide în mod obligatoriu cu PR (L sau T_0).	26
2.2.1. Adverbele de loc dependente de PR – caracteristici	26
2.2.2. Adverbe deictice de timp pentru care este necesar un PR, dar care nu coincide în mod obligatoriu cu PR (T_0).	27
2.3. Adverbe nedependente de PR	28
2.3.1. Adverbe de loc nedependente de PR	28
2.3.2. Adverbe de timp nedependente de PR	29
Capitolul 2	
Comunicare și Discurs	31
1. Comunicare și enunțare	31
1.1. Comunicarea orală vs. comunicare scrisă	32
1.1.1. Comunicarea orală	32
1.1.2. Comunicarea scrisă	34
2. Discursul ca formă de realizare a comunicării	37

Capitolul 3	
Textul literar și perspectiva narativă	41
1. Textul de ficțiune	41
2. Naratiunea și descrierea	44
2.1. Descrierea	44
2.2. Naratiunea	45
3. Decodarea indicilor spațiali și temporali în textul de ficțiune ...	49
3.1. Temporalitatea narativă	50
3.2. Spațialitatea narativă	54
3.3. Cel ma iubit dintre pământeni... ..	56
Capitolul 4	
Spațiu și spațialitate	61
1. Spațiul - definiție și perspective	61
1.1. Conceptualizarea spațiului	62
1.2. Localizarea spațială	63
2. Organizarea lingvistică a spațiului	66
2.1. Orientare, poziționare, localizare și limită	68
2.2. Labilitatea reperelor	74
Capitolul 5	
Timp și temporalitate	90
1. Timpul – definiție și perspective	90
1.1. Conceptualizarea timpului	91
1.2.1. Temporalitatea discursivă	92
1.2.2. Prezentul narativ	94
2. Rolul adverbelor de timp în situarea temporală; relația cu timpurile verbale	100
Concluzii	117
Anexa 1 Adverbele de loc – clasificări și definiții	121
Anexa 2 Adverbele de timp – clasificări și definiții	141
Corpus de texte propuse spre analiză - Marin Preda, <i>Cel mai iubit dintre pământeni</i>	154
Bibliografie	171

Introducere

Lucrarea de față își propune să ilustreze modalitatea prin care se realizează configurarea spațială și temporală a unui text literar, prin intermediul adverbilor de loc și de timp. Atât din perspectivă lingvistică, cât și din punct de vedere comunicativ, aceste adverbe sunt elemente importante, uneori indispensabile, pentru decodarea enunțului.

De la început trebuie spus că această lucrare se situează în continuarea demersului început în cadrul elaborării lucrării de doctorat (*Adverbul ca modalitate de exprimare a locului și timpului în limba română*, 2013) în care am evidențiat funcționarea acestor adverbe atât în comunicarea orală (în limba română actuală), cât și în textele literare.

Solidaritatea dintre cele două concepte filosofice, spațiul și timpul, implică, în plan lingvistic o corelație funcțională care decurge în primă instanță din modalitatea lor de a se înscrie în limbaj, dar și din percepția acestora ca elemente exterioare vorbitorului, independente de existența sa, dar care sunt *articulate* doar prin prezența subiectului uman. În absența unui vorbitor care să le facă „perceptibile/ sesizabile” prin limbaj, ele rămân simple coordonate ale existenței umane, în general. Așadar, ele devin categorii lingvistice prin integrarea lor în limbaj, de către un emițător, care se instituie ca origine a enunțării și care implică un *hic et nunc*, în funcție de care se creează spațiul enunțării. Putem spune că este o situație paradoxală: timpul și spațiul există independent de voința noastră, însă doar voința noastră este cea care le actualizează în discurs. Le utilizăm, într-un text literar, pentru a construi un univers imaginar, cu propria cronologie și topografie, le manipulăm pentru a

descrie o situație în termenii de apropiere/ depărtare sau implicare/ neimplicare în cele relatate.

Considerând că textul literar reprezintă cea mai complexă formă de utilizare (scrisă) a unei limbi, am supus analizei noastre unul dintre romanele lui Marin Preda - „Cel mai iubit dintre pământeni”. Alegerea unei opere aparținând unui scriitor muntean este justificată pe de o parte de faptul că aparține unei zone dialectale care se situează cel mai aproape de varianta literară a limbii române și, pe de altă parte, de faptul că această operă înglobează elemente care relevă aspectul îngrijit, prin respectarea normelor lingvistice, dar conține și elemente de oralitate, ceea ce permite punerea în evidență a complexității relațiilor spațio-temporale, precum și a modalităților diferite de exprimare ale acestora.

Lucrarea este structurată pe cinci capitole, la care se adaugă considerațiile finale, două anexe, un corpus de texte, care dorește să provoace cititorul la propriile-i analize și bibliografia. Anexele, diferențiate în funcție de cele două clase de adverbe spuse cercetării, cuprind atât o clasificare a acestora în funcție de comportamentul lor enunțiativ, cât și o serie de caracteristici ale acestora.

Ceea ce doresc să subliniez în această analiză este rolul pe care adverbele sau/ și construcțiile adverbiale de loc și de timp îl au în „arhitectura” textului literar. Nu în ultimul rând, voi releva, pe baza analizelor detaliate ale unor fragmente aparținând textului precizat mai sus, existența unor trăsături sintactice, semantice și pragmatice comune, dar și a unor diferențe între aceste două categorii lingvistice.

CAPITOLUL 1

Adverbele de loc și de timp – caracteristici gramaticale și pragmatice –

Descrierile propuse în lucrările românești de specialitate au subliniat caracterul profund eterogen al acestei clase.

Vom prezenta în cele ce urmează aspectele definiției pentru această parte de vorbire (insistând pe descrierea celor de loc și de timp), la fiecare nivel lingvistic (morfologic, sintactic, semantic și pragmatic).

1. Caracteristici gramaticale

1.1. Din punct de vedere **flexionar**, adverbul este invariabil: nu se declină și nu se conjugă, dar are posibilitatea de a avea grade de comparație sau intensitate¹.

În privința **structurii morfematice**, adverbele sunt fie monomorfematice (neanalizabile ca: *mâine, acum, aici, unde, când* etc., dar și cele obținute prin conversiune), fie analizabile (derivate sau compuse). În cazul celor analizabile se disting mai multe tipuri de structuri morfematice:

- Pentru adverbele obținute prin derivare, analiza morfematică pune în evidență existența unui radical (de proveniență substantivală, adjectivală sau verbală) și a unui sufix adverbial (specializat: *-ește/-icește, -îș/ -iș, -(a)mente*)²;

---

¹ Caracteristică valabilă doar pentru unele adverbe, în special pentru cele de mod, dar care nu reprezintă un criteriu de flexiune.

² Aceste structuri sunt specifice adverbilor de mod, de care nu ne ocupăm în studiul de față.

- Pentru adverbele de timp și de loc sunt frecvente structurile compuse, unde se disting:
  - a) adverbe obținute prin sudare (și ale căror elemente de compunere sunt mai greu de identificat de către nespecialiști: *acasă, astăzi, undeva, cândva, oriunde, oricând, nicăieri, niciodată* etc.);
  - b) adverbe compuse prin *alăturare* (cu cratimă) în special cele care desemnează timpul (adverbele temporale) sau, mai bine spus, momente, intervale a căror decodare implică raportarea la un element luat ca reper, dar tot de natură temporală. În componența lor pot intra substantive care conțin ideea de timp ca momente ale zilei, zilele săptămânii, lunile anului, perioade temporale mai mari de 24 de ore: *an, lună, săptămână (azi- dimineață/ -noapte)*, substantive determinați adjectivali demonstrativi (*astă-seară/ noapte/ -vară*), ori structuri alcătuite prin compunere din alte adverbe de timp: *măine/ poimăine- seară/ noapte* ș.a. La acestea se pot adăuga variantele din registrul popular, compuse din substantivul *an* și substantive desemnând anotimpurile (*an-iarnă*), cu sensul de moment/ perioadă aparținând anului trecut.
  - c) O situație specială este dată de adverbele în alcătuirea cărora intră anumite *particule* (numite chiar *particule adverbiale* și care au o relevanță pragmatică, după cum vom demonstra pe parcursul analizei). Trebuie să distingem și aici două situații. Una este cea în care acestea intră în structura adverbului odată cu schimbarea valorii gramaticale (*Duminica, joile, verile venea pe la noi.*) și o a doua situație, în care aceste particule (*-a, -le, -și* sau combinarea lor) duc doar la apariția unor variante populare/ regionale, excluse din varianta literară standard a limbii române (*acum/ acuma/ acuși/ acușica, aicea/ acilea/ acilișea* etc.)

- Locuțiunile adverbiale se disting de alte tipuri de locuțiuni prin „faptul că adverbul nu constituie o componentă necesară”.³ Structura lor poate fi una simplă (*în față/ în spate*) sau una complexă (*din când în când, din loc în loc, ici și colo, clipă de clipă, ceas de ceas* etc.), mergând până la grupări locuționale (*de joi până mai apoi, cu noaptea-n cap, de azi încolo/ înainte, de aici înainte/ încolo* etc.) care pot lua chiar forma unei propoziții (*cât ai zice pește, cât ai clipi, cât vezi cu ochii, unde nici nu gândești*).

1.2. În privința comportamentului **sintactic**, statutul definițiv al adverbului este cel de adjunct, deși poate apărea uneori și ca regent, constituind grupuri adverbiale monomembre sau integrându-se în structura altor grupuri. Unele adverbe, ca cele de afirmație sau negație, numite *profraze* pot reprezenta un enunț neanalizabil (*Da! Nu!*), altele, cum sunt cele de loc pot constitui, prin elipsa verbului-predicat, un enunț neanalizabil: (*mergem*) *Înainte!*), sau pot funcționa ca elemente cu rol discursiv sau argumentativ. Un aspect discutat în literatura de specialitate este cel al trecerii dinspre și înspre clasa adverbului a altor părți de vorbire, precum și caracterul deschis al acestei clase.⁴

Aceste alunecări sunt analizate de către Gabriela Pană Dindelegan în lucrarea *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări* (2003), care, referindu-se în special la adverbele de loc și de timp, constată că: „prezența unor trăsături identice sau asemănătoare cu ale altor clase /.../ fac extrem de facilă *alunecarea* de la o clasă la alta și extrem de dificilă (uneori arbitrară) stabilirea limitelor dintre clase”.⁵ Deosebirea dintre cele două părți de vorbire apare la nivel sintactic, și nu la nivel logico-semantic și constă, după cum evidențiază autoarea, în obligativitatea lexicalizării celui de-al doilea argument, în cazul propoziției. Când argumentul al doilea al

---

³ GALR, I, p. 590.

⁴ Pottier, B. remarca în tendința gramaticienilor de a include la rubrica adverb „toate cuvintele cu care nu știam ce să facem, astfel încât lista nu e niciodată închisă” (1962, p. 53).

⁵ G. Pană Dindelegan, 2003, cap. *Adverbul – o clasă problematică*, p. 183.

adverbului nu este lexicalizat, el trebuie să poată fi „recuperat semantic integral”, fie prin raportarea la situația concretă de comunicare („o citire deictică”), fie prin raportarea la un antecedent („o citire anaforică”), neexistând astfel nicio pierdere de informație.⁶

1.3. Eterogenitatea clasei adverbiale se remarcă și la nivel semantic. Clasa adverbului cuprinde atât cuvinte autonome semantic, cât și unități lexicale al căror sens depinde de contextul în care sunt utilizate. De asemenea, în utilizarea enunțiativă, unele adverbe pot trece cu ușurință de la o subclasă la alta sau pot înregistra valori multiple.

Ultima gramatică academică distribuie adverbele în următoarele clase:

a) clasa „adverbelor circumstanțiale” unde sunt înregistrate adverbele de loc, de timp, de mod, cantitative, de cauză și scop și concesive;

b) clasa „adverbelor substitute” (demonstrative, nehotărâte, negative, pronominale, interogative și relative);

c) clasa „adverbelor modalizatoare”;

d) clasa „adverbelor relaționale”, care „funcționează ca elemente de relație în propozițiile relative neinterogative și în cele interogative indirecte dar care pot actualiza în discurs valori pragmatice, având roluri argumentative sau metadiscursive: ele stabilesc o legătură explicită între unități ale discursului între care nu există relații structurale și de dependență sintactică, asigurând astfel coeziunea și coerența textului și contribuind la decodarea sensului acestuia”⁷.

Eterogenitatea criteriilor și posibilitatea variațiilor semantic-contextuale fac ca delimitarea claselor să nu fie nici ea foarte riguroasă.

Dintre aceste clase, cea mai extinsă clasă este cea a **adverbelor circumstanțiale** (a) „care se organizează semantic în funcție

---

⁶ Ibidem. Aceste adverbe locativ-temporale „sunt de tip deictic/ anaforic într-o accepție specială, adică nu în sensul recuperării propriei semnificații, ci al recuperării referinței argumentului neexprimat”.

⁷ GALR, I, p. 601.

de tipul de referință”⁸, exprimând localizarea în spațiu și timp a acțiunilor, a stărilor și a însușirilor (*departe, aproape, zilnic, totdeauna*) sau o apreciere modală, cantitativă, graduală (*Lucrează bine/ superficial/ puțin*).⁹

Cele de loc pot indica circumstanțele sau coordonatele spațiale ale unei situații de comunicare, cum ar fi: *poziția, direcția* sau *distanța* unui individ sau a unui obiect față de un punct luat ca reper. Indiferent de ceea ce desemnează (localizare, orientare, distanță etc.), multe dintre adverbele din această clasă, se pot grupa în perechi opozitive sau antonimice:

- *Pune fotografiile aici/ acolo, deasupra/ dedesubt, înăuntru/ afară, sus/ jos*. [poziția obiectului și distanța față de *ego* sau un reper secundar în imediata apropiere a lui E, perceptibil prin privire]
- *Stă aici/ acolo, aproape/ departe, la stânga/ la dreapta*. [poziția/ distanța obiectului prin raportare la *ego*]

Stă aproape/ departe de cofetărie. [distanța prin raportare la un alt punct de reper]

- *Încotro mergi?/ Dincotro se aude muzică?* [direcția]

În primele două exemple, reperul este reprezentat de emițător (egocentrism), indicând *poziția* ocupată în spațiu de un anumit lucru sau *distanța* dintre obiect și reper. Adverbele de loc *aici* și *aproape* marchează o distanță mică, adică în apropierea emițătorului (E). În cazul perechilor adverbiale *deasupra/ dedesubt, la stânga/ la dreapta, sus/ jos* din primul exemplu, între E și obiectele ce urmează a fi așezate, se interpune un al reper (precizat situațional și accesibil prin privire, putând apărea un uz deictic gestic), în funcție de care se decodează localizarea. În al doilea exemplu, (primul enunț), ele se raportează la un spațiu postural, la coordonatele spațiale ale E. Pentru perechea *înăuntru/ afară*, reperul este reprezentat de spațiul

---

⁸ Ibidem. p. 595.

⁹ În lucrarea de față ne vom opri doar asupra adverbilor de loc și de timp, celelalte nefăcând obiectul cercetării.

care îl poate include pe protagonistul actului de comunicare sau poate desemna un alt obiect care posedă o interioritate (într-un exemplu ca: *Pune laptele în frigider, dar fructele lasă-le afară! Adu pisica înăuntru, dar câinele lasă-l afară!*). În al doilea enunț din b), adverbele marchează distanța față de un alt reper precizat prin adjunctul adverbului (*de facultate*). În ultimul exemplu, adverbele exprimă direcția (*încotro* – impune o direcție care se orientează dinspre locul ocupat de E, spre exterior, *dincotro* desemnează direcția dinspre un spațiu exterior, spre locul ocupat de E – fapt rezultat din elementele prepoziționale din structura adverbelor: *în/ din*).

În aceeași categorie a circumstanțialelor sunt incluse și adverbele de timp. Dintre acestea, unele desemnează un moment, etapă sau o perioadă prin raportare la un reper, care nu mai coincide cu E, ci cu momentul enunțării (M_e / T_0) și sunt considerate *adverbe de timp propriu-zise* (*acum/ atunci, ieri/ azi/ mâine etc.*), iar altele care nu implică T_0 , dar care aduc informații referitoare *durata, frecvența, caracterul continuu sau discontinuu* al acțiunii/ stării desemnate de verb și care sunt numite adverbe aspectuale (*uneori, mereu, din când în când ș.a.*)

Adverbele circumstanțiale (de loc și de timp) sunt considerate *adverbe referențiale*, când își procură referința din situația de enunțare, având așadar o funcționare deictică.

În situația în care adverbele de loc/ timp funcționează anaforic/ cataforic, precizând-și sensul prin raportare la elemente aparținând contextului lingvistic, ele alcătuiesc clasa *adverbelor substitute* (b)¹⁰. Această clasă a substitutelor prezintă, după părerea noastră, cea mai mare lipsă de omogenitate; singura trăsătură care permite gruparea lor este modalitatea de procurare a referinței. În această clasă sunt incluse: adverbele *demonstrative, nehotărâte, negative, interogative și relative*. Între acestea, există deosebiri atât la nivel sintactic, cât și la nivel pragmatic. De asemenea, ele se pot încadra în

---

¹⁰ Clasificarea a avut în vedere criteriile stabilite în organizarea claselor pronominale.

diferite clase semantice.¹¹ Înainte de analizarea funcționării lor în textul literar, le vom prezenta succint, pentru a sublinia necesitatea suplimentării criteriilor de clasificare și a descrierii lor din perspectivă pragmatică.

Adverbele demonstrative (ca și pronumele) ar putea fi diferențiate¹² în funcție de poziția față de E, în adverbe demonstrative de apropiere (*aici, acum*), de depărtare (*acolo, atunci*), de diferențiere (*dincoace/ dincolo, încoace/ încolo, altădată/ altcândva*) și de identitate (realizate prin structuri circumstanțiale de tipul: *în același timp/ loc, în timp ce/ în vreme ce sau momentan*). Pentru susținerea acestei posibilități de clasificare, propunem spre analiză câteva exemple:

- *Atunci am fost foarte nervoasă. Acum m-am liniștit.* (depărtarea/ apropierea față de reperul temporal)
- *Întâmplarea de acum/ de atunci m-a pus pe gânduri.* (având ca regent un nominal, adverbul este cel care aduce informația legată de distanța în timp a celor două evenimente).
- *Cartea de aici este cu copertă albă, cea de acolo este albastră.* (depărtarea/ apropierea față de E)
- *Trecuse dincoace, în camera de oaspeți, căci dincolo amintirile păreau că în anulează existența actuală.* (adverb de diferențiere: adverbele trimit la spații diferite de ale celui care descrie o stare de lucruri sau un eveniment)
- *Mergi dincolo, dacă aici nu te poți concentra!* (adverb pe care îl putem considera de diferențiere dacă avem în vedere poziționarea față de reper sau E, într-un spațiu diferit de cel

---

¹¹ Funcționarea lor va constitui obiectul de analiză în secțiunea dedicată statutului pragmatic al adverbelor (de loc și de timp).

¹² Aceste distincții sunt doar sugerate. Ceea ce nu permite totuși considerarea acestor distincții definitive este instabilitatea adverbelor de loc și timp, precum și cumularea de valori contextuale diferite, spre deosebire de pronumele demonstrative care, indiferent de funcționările lor, își păstrează caracteristicile (*apropiere/ depărtare/ diferențiere și coincidentă*).

în care se află protagonistul implicat de acțiunea verbului-predicat, dar diferit și de cel al E).

- *Vom discuta despre asta **altădată**.* (într-un moment diferit de cel al enunțării)
- *Ascultam povestea și, **în același timp**, mă întrebam unde vrea să ajungă. **Momentan** nu aveam nicio idee de cele povestite.*
- ***Momentan** nu vă putem răspunde.* (Identitatea/ coincidența/ simultaneitatea cu T₀)

O altă categorie de adverbe, care se încadrează în clasa mai mare a adverbilor substitute, este cea a *adverbilor/ locuțiunilor adverbiale nehotărâte* ca *unde*, *când*, *cine știe unde/ când, oriunde, oricând*¹³, care exprimă generic locul/ timpul și prin care nu se permite decât o identificare, abstractă a circumstanțelor (spatiale/ temporale); ultimele două, prin funcționarea lor și ca elemente de relație presupun prezența unui reper:

- *Îți vei aduce aminte **când** [în viitor] de vorbele mele.*
- ***Când** [în trecut] mi-ai spus că locuiește în București.*
- ***Unde** [în sufletul lui] știa că greșește.*
- *L-am mai văzut **unde**.* [într-un loc care nu poate fi precizat în momentul enunțării]
- *O știu **de unde**./ O știam **unde** prin București.* [localizare incertă]
- *Vom merge **unde** [un loc oarecare/ într-un anumit loc] să putem discuta în liniște.*

Adverbe *negative* nu mai desemnează o circumstanță propriuzisă. Ele implică chiar o negare a ei sau, în combinație cu un verb aflat la o formă afirmativă, pot indica un spațiu sau „neașteptat”:

- ***Niciodată** nu-mi vorbise astfel.*
- ***Nicăieri** nu găsea o explicație pentru cele întâmplare*
- *Se ivise **de nicăieri**.*

---

¹³ Cele care au în structura lor morfematică un relativ pot funcționa ca elemente de relație în frază asemenea relativului din compunere.

O ultimă categorie de adverbe care funcționează ca substitute sunt cele al căror conținut semantic se reduce la indicarea unui *tip* de circumstanță, anume adverbele *interogative*, omonime cu cele *relative* de timp: *când* și loc: *unde* (**Unde/ când** plecăm?) care se integrează în structura sintactică a enunțului. Acestea din urmă alcătuiesc, conform GALR, o altă clasă: adverbele relaționale, în care sunt incluse adverbele relative și cele nehotărâte care pot avea statut de relative.

Indiferent de clasa în care se înscriu, majoritatea adverbelor pot îndeplini și rolul de *conectori discursivi* stabilind legătura dintre unitățile discursului și asigurând, pe de-o parte, coeziunea sintactică și coerența semantică iar, pe de altă parte, progresia, după cum se poate observa din exemplele de mai jos:

- *Și dacă nu găsești în această cetate decât un imens pustiu, plin de cârcâieci și coropișnițe? Dar despre asta, mai târziu.* (Preda, 1984, I, p. 65)
- *Dar chiar acum, în celula mea, nu mă pot stăpâni eu însumi, în fața perspectivei apropiate a morții, să nu râd de povestirea pe care Petrică ne-a relatat-o **atunci după masă** [cataforic] cu lux de amănunte. Cunoaștem toți asemenea întâmplări scabroase și în același timp de un comic imens, ca s-o mai relatez **aici** [ca spațiu al textului, dar și cu valoare temporală, în acest moment al discursului] pe a lui.* (Preda, 1984, I, p. 135/136)

„Mobilitatea” semantică este evidențiată prin posibilitatea pe care o au adverbele temporale de a apărea în enunț alături de sintagme ce precizează locul, dar și invers: adverbele spațiale pot sta alături de expresii ce desemnează timpul. Și unele și celelalte pot deveni deictice discursive.

- *Am făcut prima oprire **acum** cinci kilometri.*
- *E un parc de distracții la cinci minute **de aici**.*
- *Spunea că nu a mințit, **aici** l-am prins.* [în acest punct/moment al enunțării sau în legătură cu activitatea enunțată].

- *Laturile sunt congruente. De aici rezultă că... [funcționează ca profraze]*¹⁴.

Adverbele *aici/ acolo* și temporalele *acum/ atunci*, când apar în texte aparținând stilului științific, își pierd adeseori semnificația temporală, se desemantizează, fiind folosite doar în calitate de *conectori*.

Din cele prezentate până aici, s-a putut observa interferența claselor semantice discutate, deoarece criteriile avute în vedere sunt eterogene „adverbele pronominale și deictice de exemplu, privesc modul de a-și procura referința, în timp adverbele circumstanțiale privesc tipul de referință, astfel încât există adverbe care, sunt în același timp și pronominale și circumstanțiale”.¹⁵

2. Caracteristici pragmatice

Încercând să reducem eterogenitatea acestei clase, am propus o descriere și o clasificare a adverbelor de loc și de timp din perspectivă funcțională.

Reconsiderarea raportului limbă - vorbire, odată cu trecerea la lingvistica enunțiativă, prefigurată de Ch. Bally și R. Jakobson și teoretizată de E. Benveniste, orientează analiza spre condițiile concrete de producere a enunțării și spre descrierea rolului pe care îl au elementele situației de comunicare. Astfel, perspectiva introdusă de teoria enunțării scoate în evidență – acordându-le o poziție centrală – componentele prin care sunt reprezentați în sistem factorii implicați în procesul de comunicare, factori prin care enunțarea se ancorează în situația de comunicare, definită prin *participanți* – poli ai transferului de informație, dar și prin modalitățile de reprezentare lingvistică a *cadrelor* situaționale, ale situației în timp și spațiu a enunțării și a faptelor enunțate. Elementele situației de comunicare se actualizează în enunț prin *indicii de persoană* care, la nivelul sistemului, sunt reprezentați de pronumele personale (*eu* - locutorul,

---

¹⁴ GALR, I: „Având ca referent o structură propozițională, grupările adverbiale *de aici, de aceea* funcționează ca profraze”, p. 598.

¹⁵ DSL, p.27.

tu - alocutorul) și formele verbale de persoanele I și a II-a, prin *indicii de desemnare*, care se actualizează prin demonstrative, pronume și adverbe de loc/ timp, de tipul *acesta, aici, acum* (care implică, fie un gest pentru desemnarea obiectului/ persoanei din situația de enunțare, fie raportarea obligatorie la coordonatele spațiale/ temporale în momentul pronunțării termenului-indice care este dependent de *ego*) și prin „categoria prezentului care generează categoria timpului.”¹⁶

Așadar, din această perspectivă adverbele de loc și de timp reprezintă acele componente ale sistemului care sunt legate de *actul de referință*- parte integrantă a enunțării. Așa cum demonstrează E. Benveniste în studiile sale dedicate enunțării, locutorul este cel care se referă la lume prin discursul său și care îl provoacă pe celălalt (pe interlocutor) să facă aceeași co-referire, astfel încât actul enunțării să fie unul reușit. Din această perspectivă, reușita actului de referință constă în coincidența celor două tipuri de referință: referința semantică (lexicală) și referința locutorului, cu alte cuvinte dacă va avea loc punerea în relație a obiectului pe care vorbitorul vrea să-l desemneze cu cel la care ajunge interlocutorul pe baza semnificației expresiei lingvistice întrebuintate.¹⁷ În cazul adverbilor de loc și timp nu se poate vorbi despre o referință virtuală (semantică – ele sunt vide sau lipsite de autonomie referențială), ceea ce determină obligatoriu raportarea la context (lingvistic sau extralingvistic), pentru identificarea referentului.

Implicarea obligatorie a raportării la un referent (sau punct de reper – PR) distinge două tipuri de funcționări ale acestor adverbe: o funcționare **deictică** (prin recuperarea referentului din contextul situațional) și o funcționare **anaforică**, respectiv **cataforică** (pentru recuperarea referentului din coteș)¹⁸.

---

¹⁶ Ibidem, „Prezentul este însăși sursa timpului”.

¹⁷ În literatura de specialitate se discută fie de *referința lingvistică* și *referința pragmatică*, fie de *referință virtuală* vs. *referință actuală* sau *referință exoforică* vs. *referință endoforică*.

¹⁸ Context lingvistic.

Așa cum am arătat mai înainte, GALR împarte adverbele în clase diferite și în funcție de tipul de referință (pentru adverbele *circumstanțiale*) pe care îl exprimă, precum și de modalitatea de procurare a referinței (*adverbe relaționale* și *adverbe substitute*).

Cercetarea anterioară¹⁹ a acestor adverbe, în funcție de implicarea situației de comunicare în definirea lor, a permis degajarea unor criterii de clasificare, fapt ce a determinat identificarea a două mari clase de adverbe:

- **Adverbele dependente de un PR.**
- **Adverbe nedependente de PR.**

Atât pentru adverbele de loc, cât și pentru cele de timp, în cadrul primei clase se disting alte două subclase, în funcție de coincidența sau noncoincidența L (locutorului) cu PR (punctul de reper) - pentru adverbele de loc - respectiv a lui T₀ cu PR - pentru cele de timp.

2.1. Adverbele deictice dependente doar de L, respectiv T₀.

În clasa adverbilor de loc, după cum reperul este coincident cu L se înscriu: *aici/ acolo, acasă, dincoace/ dincolo* etc. (într-o localizare egocentrică). Dacă PR este diferit de L (localizare obiectivă) și este reprezentat de repere generale, observabile sau cunoscute, adverbele sunt de tipul: *afară/ înăuntru, la stânga/ la dreapta, în mijloc* etc.²⁰ (și care se deplasează spre clasa prepozițiilor în momentul în care reperul e actualizat în enunț: *S-a aruncat în mijloc/ în mijlocul mulțimii*).

În clasa adverbilor deictice care presupun **concomitența obligatorie cu T₀** (PR) se încadrează adverbele de timp care

---

¹⁹ Nedelcu V., 2013, *Adverbul ca modalitate de exprimare a locului și timpului în limba română*, Editura Universitară, București.

²⁰ Structuri ca: *la coadă, în larg* nu au fost reținute pentru analiza noastră, deoarece astfel de structuri circumstanțiale (formate cu ajutorul altor părți de vorbire) sunt numeroase și nu fac obiectul analizei noastre.

desemnează un *moment coincident* (ori foarte apropiat de T_0) sau o *perioadă care include* T_0 sau *foarte apropiată* T_0 : *acum* (cu variantele *acu, acuma, acuși, acușica, amu, amuși*), *azi/ astăzi, actualmente și deseară*.

La acestea se pot adăuga substantivele care desemnează etape ale zilei și care funcționează adverbial (*Vorbim seara/ dimineață.*), dar și cuvinte care pot funcționa atât adverbial, cât și adjectival ca *imediat* - adverb și adjectiv. Există de asemenea și adverbe pentru care semnificația temporală este secundară, ca în cazul adverbelor *abia, încă și deja*.

2.1.1. Adverbe deictice de loc

În privința adverbilor de loc, cele care se încadrează în această clasă implică raportarea la spațiul ocupat de emițător sau/ și de receptor. Conform definițiilor lexicografice, le putem încadra în clasa adverbilor *situative*, însă, din funcționarea lor contextuală am observat că unele dintre ele poartă în sine valori suplimentare ca *distanță/ direcție (încolo/ dincolo)* sau le dobândesc în context prepozițional (*de aici/ până aici, până acasă* etc.).

O caracteristică a lor o reprezintă preferința pentru apariția în enunțuri constatative. Nu se pot asocia cu verbe performative (*Declar ședința deschisă* aici/ acolo*; nu pot apărea în enunțurile universale (general valabile) ca *Apa îngheață sub 0 grade*).

Când locutorul simte nevoia de a suplimenta informația, aceste adverbe pot primi determinanți prepoziționali sau adverbiali (*acolo sus, colo jos*).

Un aspect care merită o atenție deosebită este relația dintre adverbe și verbul regent. Semnificația adverbului se poate modifica adeseori în funcție de verbul cu care intră în relație. În cazul unor verbe ca *a locui, a se afla, a se găsi, a se situa, a se așeza* etc. („a ocupa un spațiu”) prezența unui adjunct circumstanțial (realizat frecvent prin adverbe de loc) este obligatorie. Adverbele selectate de către verbele amintite sunt cele care denumesc spații și nu implică vectorul deplasare (ca *încoace/ într-acolo* etc.): *Locuiește/ stă/ se așază/ se găsește* ș.a. + *aici/ acolo, dincolo/ dincoace*. Asocierea

adverbelor din această subclasă cu verbele de deplasare: *a merge/ a se deplasa, a veni/ a sosi, a pleca/ a se îndrepta spre* și *a străbate/ a parcurge* nuanțează sau modifică sensul verbului regent. În enunțurile: *El muncește.// El merge.* verbul desemnează în abstract anumite activități; asociat cu adverbul de loc: *El lucrează aici/ acasă.* sau *El merge dincolo.*, verbul capătă o semnificație punctuală specifică. Prezența adverbului *aici* determină o mascată deplasare de sens în: *Tabloul merge aici.*, *a merge* – „a se potrivi”, *Situația merge într-acolo.* („a degenera, a se modifica”). Verbe ca: *a pleca/ a se îndrepta spre* se construiesc firesc cu adverbe care exprimă separarea de spațiul care îl conține pe locutor.

Frecvent, prezența prepozițiilor suplimentează informația spațială conținută de adverb: *Pleacă acolo/ într-acolo/ dincolo.*, *Venim de acolo.*, *Se îndreaptă într-acolo.* În schimb, verbe ca: *a străbate/ a parcurge (o zonă, o distanță)* nu se combină cu niciunul dintre adverbele acestei clase (cu excepția actualizării unui sens secundar). Verbele de tipul *a veni/ a sosi* admit ocurența adverbilor care implică deplasarea spre spațiul locutorului: *Vin(e) aici/ încoace/ dincoace.* Adverbul *acolo* poate apărea și el alături de *a veni*, în situația în care comunicarea se desfășoară într-un mediu opac (convorbire telefonică, de exemplu) *Vin(e) acolo în 10 minute.* Ca și în cazul lui *a merge*, când subiectul este inanimat: *Apa vine de aici/ de acolo.*, (sensul actualizat contextual este unul secundar: *a proveni*).

Deși prepozițiile *din, în, spre*, respectiv *dinspre, înspre* și prepoziția compusă *de la* ajută la exprimarea direcției, ele nu pot apărea alături de adverbele din această clasă, deoarece toate adverbele înscrise în această subclasă conțin, din punct de vedere semantic, ideea de direcție sau, în cazul lui *aici/ acolo*, ideea de apropiere/ depărtare față de emițător. Excepția este dată de adverbul *acolo* – care în varianta *colo* – este incorporat în structura adverbilor: *încolo, dincolo* și poate apărea și în combinație cu liberă: prepoziția *din* + adverb, *din colo* („din direcția aceea, dintr-acolo”).

Cu excepția adverbului *acasă*, toate celelalte adverbe pot fi utilizate și cu sens temporal și pot avea funcție de conectori textuali, valoarea lor fiind una spațio-temporală (*Am arătat aici...revin aici*

asupra mamei, *până aici* ne-am ocupat de..., *mai încolo* discutăm despre...dar *mai e până acolo*). De asemenea, câteva dintre aceste adverbe acceptă asocierea cu *mai*, marcă a comparativului: *mai aici*, *mai încolo*, *mai încoace*, *mai colea* (de..) precizând gradul de apropiere/ depărtare față de reper.

2.1.2. Adverbe deictice de timp

Caracteristica semnificativă a adverbelor deictice de timp o constituie raportarea directă la actul enunțiativ: ele reprezintă la nivelul sistemului componenta *timp* a situației de comunicare. Fac parte din această categorie adverbele de timp a căror referință fundamentală este situarea față de momentul de realizare a enunțării. Prin utilizarea adverbelor deictice, evenimentele care fac obiectul comunicării sunt situate cronologic prin relația cu T_0 care este reperul principal. Evenimentele comunicate pot să coincidă sau nu cu momentul enunțării.

Implicând obligatoriu ca referință componenta T_0 , adverbele deictice de timp se organizează în două subclase prin modul de situare față de acest reper: a) adverbe de timp care exprimă concomitența/coincidența cu T_0 și b) adverbe de timp care situează cronologic faptele în afara lui T_0 . (vezi Anexa 2)

În categoria celor care presupun **concomitența obligatorie cu T_0** (PR) se încadrează adverbele care desemnează un *moment coincident* (ori foarte apropiat de T_0) sau o *perioadă care include T_0* sau *foarte apropiată T_0* : *acum* (cu variantele *acu*, *acuma*, *acuși*, *acușica*, *amu*, *amuși*), *azi/astăzi*, *actualmente* și *deseară*. La acestea se pot adăuga substantivele care desemnează etape ale zilei și care funcționează adverbial (*Vorbim deseară/diseară.*), dar și cuvinte care pot funcționa atât adverbial, cât și adjectival ca *imediat* adverb și adjectiv. Cel mai important adverb – ca frecvență și prin varietatea funcțiilor și utilizărilor – din această clasă, este **acum**, care se caracterizează printr-o funcționare complexă, care îi permite să exprime o multitudine de valori, atât la nivelul frazei, cât și la nivelul textului. Deși adverbele *ieri*, *mâine* și compusele lor se raportează în general la T_0 , ele au fost încadrate în cea de-a doua categorie, deoarece PR poate diferi de T_0 .

2.2. Adverbe deictice pentru care este necesar un PR, dar care nu coincid în mod obligatoriu cu PR (L sau T₀).

În această subclasă adverbială se încadrează adverbe de timp care desemnează un moment sau o perioadă (anterioară/ posterioară), în funcție de reperul ales, care poate fi reprezentat de un eveniment din povestirea ficțională sau de actul enunțării: *îndată, curând, demult, devreme, dinainte, înainte, înapoi* (a căror semnificație temporală este secundară față de cea spațială), dar și elementele adverbiale *încă, deja, apoi* și *abia*. În privința celor de loc, în această categorie se înscriu adverbe ca: *afară/ înăuntru, dinafară/ dinăuntru, înainte/ înapoi (îndărăt), dinainte/ dinapoi (dindărăt), aproape/ departe, sus/ jos, deasupra/ dedesubt, în/ din față/ spate*, și adverbele *alături, dimpotrivă, dimprejur/ împrejur*.

2.2.1. Adverbele de loc dependente de PR – caracteristici

Adverbele de loc grupate în această subclasă desemnează organizarea antropomorfică a spațiului. Reprezentarea spațială pe cele trei axe de orientare (orizontală, verticală și laterală) îl poate avea ca PR pe locutor sau o altă entitate (*înainte/ înapoi, sus/ jos, în față/ în spate, la dreapta/ la stânga*).

Asocierea acestor adverbe cu prepoziții este frecvent întâlnită, prepozițiile adăugând informații suplimentare ca *poziție* și *direcție* și modificând uneori comportamentul adverbilor de loc. Adverbele situative pot deveni directive/ direcționale (*de sus în jos*). Frecvent, aceste adverbe sunt compatibile cu verbe cu trăsătura [+ Mișcare, +Direcție], fiind și cele care duc la apariția pleonasmelor: *Urcă sus (la etajul doi).*, *S-au grăbit să coboare jos*.

Organizarea redată cu ajutorul locuțiunilor *în față/ în spate* este strâns dependentă de obiectul în raport cu care se realizează poziționarea, mai ales că nu pentru toate obiectele se pot distinge cele două poziții (*față/ spate* - să ne gândim, de exemplu, la obiectele circulare, rotunde). Dacă avem de exemplu enunțul: *Își lăsă capul pe spate*. (*pe spate* implică o persoană vizibilă în spațiul comunicării sau imaginată), pe când într-un enunț ca *Parchează mașina în spate!*,

locul se decodează prin raportare, fie la spațiul în care se găsește emițătorul, fie un alt reper în momentul enunțării și se realizează prin stabilirea obiectului de reperat și a reperului. Când PR este diferit de L, adverbele primesc frecvent un determinativ prepozițional (*la stânga de secretariat*).

Adverbele *sus/jos, înainte*, dar și expresiile formate prin asocierea unor prepoziții cu elementele *față, spate, stânga, dreapta* au rol de conectori textuali, desemnând poziția în raport cu desfășurarea textului sau a enunțării: în *Cum spuneam (mai) înainte*. O raportare la text este posibilă și cu ajutorul locuțiunilor *la dreapta, la stânga*. Astfel, consultând un album de artă sau un text ilustrat în care sunt prezentate mai multe imagini pe aceeași pagină (deci în același spațiu al privirii), precizările de tipul *la dreapta sus/ în stânga jos* etc. sunt absolut necesare pentru identificarea corectă a referentului. Deși spațiul foii se organizează în coordonate proprii, localizarea spațială se face, de obicei, prin astfel de precizări suplimentare, care țin cont de poziția locutorului în momentul vizualizării imaginii (la contactul cu „textul”).

Adverbele cuprinse în această clasă nu pot avea o valoare temporală, cu excepția cuplului *înainte/ înapoi* și a adverbului *dinainte*.

2.2.2. Adverbe deictice de timp pentru care este necesar un PR, dar care nu coincid în mod obligatoriu cu PR (T₀).

În această subclasă se încadrează adverbe ca: *îndată, curând, demult, devreme, dinainte, înainte, înapoi* (a căror semnificație temporală este secundară față de cea spațială), dar și elementele adverbiale *încă, deja, apoi* și *abia*, adverbe care se raportează obligatoriu la un punct de reper, dar nu implică în mod obligatoriu momentul enunțării. Ele pot desemna un moment sau o perioadă (anterioară/ posterioară), în funcție de reperul ales, care poate fi reprezentat de un eveniment din povestirea ficțională sau de actul enunțării. Precedate de prepoziții sau de elementul *mai*, unele își nuanțează sensul: *mai demult* („odinioară”), *de demult* („din trecut, de altădată”); în asociere cu *până* (***Până nu demult viața mea părea***

fără rost.), sintagma adverbială *nu demult* limitează perioada temporală desemnată: intervalul temporal este închis la dreapta, înainte de momentul enunțării, la o distanță temporală mică față de acesta. Perechea sa, adverbul *devreme* semnifică tot o etapă anterioară („de timpuriu, din timp”), putând fi uneori substituit cu *demult* sau intrând în opoziție cu acesta, implicând posterioritatea (ca *înainte*) echivalent al lui *curând*. Adverbele *odată* și *altădată* plasează acțiunea desemnată de verb într-o temporalitate (trecută sau viitoare) prin raportare la PR (care poate coincide cu T_0): *Îți voi povesti odată/ altădată* [„în viitor, cu excepția lui T_0 ”] *cum s-au petrecut lucrurile*.

În această subclasă pot apărea adverbele *înainte* și *dinainte* a căror semnificație temporală este secundară. Cu toate acestea, ele sunt folosite frecvent, în special în textele ficționale, cu valoare temporală.

Pentru indicarea perspectivei temporale, sunt folosite frecvent adverbele de loc *încoace*, *încolo* sau *înainte* asociate cu grupări prepoziționale (prepoziție + adverb de timp), indicând distanța și „direcția temporală”.

2.3. Adverbe nedependente de PR

În această categorie, se înscriu locative ca: *pretutindeni*, *nicăieri*, *aiurea*, *oriunde* etc., dar și temporale ca: *uneori*, *câteodată*, *alteori*, *arareori* (cu varianta *arar*²¹), *adesea*, *niciodată* etc.²²

2.3.1. Adverbe de loc nedependente de PR

Aceste adverbe sunt cele ca: *oriunde*, *pretutindeni*, *nicăieri*, *aiurea* etc., care au ca principală caracteristică absența necesității de precizare a unui reper, în sensul compatibilității cu orice punct al spațiului; spațiul locutorului este inclus nediferențiat între „locurile”

---

²¹ Neînregistrat în textele consultate.

²² Tot aici se pot încadra adverbele provenite din substantivele ce reprezintă denumiri ale zilelor săptămânii, anotimpurilor și lunilor anului.

posibile. Destul de numeroase, ele se organizează în serii, adeseori interferente, prin particularități semantice specifice (direcție, nedeterminare, ubicuitate pozitivă sau negativă), dar și prin caracteristici sintactice. Unele dintre aceste adverbe desemnează compatibilitatea cu orice spațiu, inclusiv cel al locutorului: *pretutindeni*, *oriunde*. Altele exprimă incompatibilitatea cu orice spațiu, în sensul că neagă posibilitatea situării într-un anumit punct al spațiului: *nicăieri*, *niciunde*. Cea mai abstractă expresie lingvistică a locului/spațiului și care apare de obicei în enunțuri interogative („În ce loc? în care parte?”), este adverbul *unde*. Când este însoțit de prepoziții ajută la identificarea direcției sau a originii, solicitând o informație locală.

Adverbele din această categorie nu se grupează în perechi opozitive. Singura opoziție care se poate remarca este aceea dintre afirmarea unui spațiu (ca totalitate – *pretutindeni*, *razna* – sau ca loc – *unde*) și negarea lui (*oriunde*/*niciunde*, *nicăieri*). Cu excepția adverbilor care conțin în structura morfemică prepoziții, celelalte acceptă doar prepozițiile *de* și *pe*.²³ Semnificația a numeroase adverbe din această categorie (exceptând adverbele *aiurea*, *razna* și *pretutindeni*) este, în mare măsură, rezultatul semnificațiilor elementelor componente (*alt+unde+va*, *nici+unde*, *alt+încotro* etc.). Componentele din structura morfemică realizează opoziția sau diferența față de un loc sau o direcție precizate/ menționate (anterior) în discurs sau implicate de situația de comunicare (*Nu rămânem aici*, *mergem altunde*.), sau implică ideea de direcție (*unde+va*).

Niciun adverb aparținând acestei clase nu este folosit cu valoare temporală.

2.3.2. Adverbe de timp nedependente de PR

Adverbele nedependente de un PR nu desemnează un timp propriu-zis, fiind caracterizate prin trăsăturile [- Perioadă/ - Moment], dar implică *frecvența* sau reprezintă o *negare* a timpului. Tot aici se pot încadra adverbele provenite din substantivele ce

---

²³ Adverbul *razna* este incompatibil cu prepozițiile (**de/pe razna*).

reprezintă denumiri ale zilelor săptămânii, anotimpurilor și lunilor anului.

În interiorul acestei clase, am distins între:

- a) **adverbe frecventative** care implică *frecvența* exprimând etape ce se repetă la intervale nedeterminate (*câteodată, uneori, alteori și arareori*) sau adverbe care, incluzând momentul enunțării, desemnează „eternitatea” (*totdeauna, întotdeauna și mereu*). Cu valoare frecventativă sau iterativă funcționează formele adverbiale: *lunea, marțea, vara* etc.
- b) **adverbe de negație** care neagă orice perioadă temporală (*niciodată, nicicând*) apar exclusiv în contexte negative și nu sunt precedate de prepoziții. Adverbul *niciodată* poate apărea într-o structură comparativă (*ca niciodată* – „așa cum nu s-a mai întâmplat vreodată”). Definițiile prepuse de dicționare sunt asemănătoare (vezi Anexa 2): „În nici un moment, în nici o împrejurare, cu nici un (alt) prilej; nicicând, niciodinioară”.
- c) **adverbe nehotărâte** (*oricând, cândva*) prin care precizările temporale sunt vagi/ nedeterminate (incluzând sau excluzând T_0), deși se încadrează în aceeași clasă, sunt definite diferit, neexistând o definiție unitară, cum se întâmplă în cazul adverbilor negative. Adverbul **oricând** include ipotetic orice moment de pe axa timpului („în orice timp, când vrei, totdeauna”): *Ne putem vedea oricând (chiar și acum)*. Spre deosebire de acesta, *cândva* desemnează un moment ce se poate plasa posterior față de PR, într-o perioadă neprecizată.